

УДК [338.48-6:7/8]-043.86(477.46)

О. Г. Шестель, Т. П. Литвин

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ЧЕРКАЩИНІ

У роботі проаналізовано перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму на Черкащині.

Актуальність дослідження пояснюється недостатнім висвітленням питання культурно-пізнавального туризму на Черкащині в науковій літературі. Необхідно зазначити, що культурно-пізнавальний туризм все більше привертає увагу туристів, оскільки Черкащина – регіон, у якому мандрівники можуть не лише задовольняти потреби відпочинку, користуючись рекреаційними зонами, а й розвиватися інтелектуально і духовно, відвідуючи численні культурно-історичні пам'ятки.

Метою дослідження є виявлення специфічних історико-культурних регіонів, що виступають мотивом у культурно-пізнавальному туризмі.

Для досягнення мети потрібно виконати такі завдання: визначити перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму; проаналізувати питання мотивації туристів для відвідування того чи іншого культурно-історичного об'єкта; висвітлити перспективи вирішення цих проблем.

Для досягнення мети було використано наступні методи дослідження: систематизація наукової літератури і теоретичний аналіз з метою визначення стану і теоретичного обґрунтування перспектив розвитку культурно-пізнавального туризму на Черкащині, методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, узагальнення.

У процесі написання статті доведено, що культурно-пізнавальний туризм – це активний спосіб ознайомитися з культурою та історією свого народу. Потенційних туристів можуть зацікавити пам'ятки історії, культури, архітектури, а також релігійні об'єкти Черкащини. Зауважимо, що в досліджуваному регіоні збереглося доволі багато пам'яток матеріальної та духовної культури, які приваблюють туристів не лише з усієї України, а й з інших країн. На жаль, не всі вони перебувають у належному стані. Таким чином, Черкащина має значний культурний, історичний, економічний, потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму.

У статті доведено, що на Черкащині доцільно запроваджувати культурно-пізнавальні тури, зважаючи на наявність ресурсів. Збільшенню кількості туристів сприятиме реставрація культурно-історичних об'єктів і розвиток туристичної інфраструктури.

Ключові слова: культурно-пізнавальний туризм, культура, етнічна спадщина, туристична інфраструктура, об'єкти культурної спадщини, туристичний потенціал.

Постановка проблеми та її актуальність. Розвиток туризму відіграє велику роль у загальному розвитку економіки країни. Останніми роками туризм почав відігравати велику роль у регіональному розвитку Черкаської області, що зазначено в Стратегії розвитку області на період до 2020 року, у якій як одну зі стратегічних цілей визначено: «В рамках реалізації проекту пропонується розробити та впровадити заходи щодо підвищення якості культурно-пізнавального туризму. Саме цей напрямок туризму

допоможе зберегти самотність Черкаського краю, забезпечить працевлаштування мешканців району, сприятиме зменшенню трудової міграції» (Стратегія, с. 71).

Таким чином, культурно-пізнавальний туризм не лише набуває все більшої популярності, а й визначений як один із пріоритетних напрямів розвитку економіки регіону.

Зауважимо, що за видами діяльності або метою відпочинку розрізняють такі види туризму: культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивно-оздоровчий, науковий, діловий, шоп-тури, екотуризм, пригодницький, паломництво, екзотичний та ін.

Культурно-пізнавальний туризм можна розглядати як подорожі туристів, неважливо, своєю країною чи зарубіжними, з метою відвідання пам'яток матеріальної та духовної культури, ознайомлення з традиціями та звичаями, сучасним життям місцевого народу.

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім висвітленням питання культурно-пізнавального туризму в науковій літературі, хоча популярність цього виду туризму в Україні загалом, на Черкащині зокрема, останнім часом стрімко зростає.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає в тому, що в дослідженні розкрито перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму в Черкаському регіоні, а також виявлено особливості культури і традицій історико-культурних регіонів, особливо привабливих для туристів, оскільки останніми роками цей вид туризму все більше привертає увагу як науковців і працівників галузі туризму, так і місцевого населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сутності культурно-пізнавального туризму знайшли відображення в працях зарубіжних і вітчизняних учених: О. Бейдика (Бейдик О. О., 2001), В. Кифяка (Кифяк В. Ф., 2003), О. Кузьмук (Кузьмук О.), М. Мальської (Мальська М. П.), Л. Максанової (Максанова Л. Б.), Л. Орлової (Орлова М. Л., 2009), К. Поливач (Поливач К. А., 2012), М. Цюрупи (Цюрупа М. В., 2004) та ін.

Дослідження більшості науковців присвячені визначенню поняття культурно-пізнавального туризму, окресленню перспектив його становлення та розвитку. Зауважимо, що не всі аспекти функціонування культурно-пізнавального туризму розкриті в повному обсязі.

Мета статті. Метою дослідження є визначення специфічних історико-культурних регіонів, пам'яток матеріальної і духовної культури, що виступають мотиваційним чинником у культурно-пізнавальному туризмі.

Для досягнення мети потрібно виконати наступні завдання: проаналізувати загальні аспекти розвитку культурно-пізнавального туризму на Черкащині; визначити чинники мотивації туристів для відвідування пам'яток культури й архітектури; виявити специфіку культури і традицій регіонів Черкащини, привабливих для мандрівників; надати пропозиції щодо вирішення вищезазначених завдань.

Методологія та методи дослідження. Для досягнення мети було використано такі методи дослідження: систематизація наукової літератури і теоретичний аналіз з метою визначення стану і теоретичного обґрунтування перспектив розвитку культурно-пізнавального туризму на Черкащині, методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, узагальнення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Існує багато визначень культурного туризму. Одним із найбільш вдалих вважаємо визначення М. Кляпа та Ф. Шандора: «культурний туризм – це відвідання історичних, культурних або географічних визначних пам'яток. Основна мета культурного туризму – ознайомлення з туристськими визначними пам'ятками (пам'ятками історії, архітектури, мистецтва,

природними та етнічними особливостями, сучасним життям народу)» (Кляп М. П., Шандор Ф. Ф., 2011).

Ще один важливий фактор для організації культурно-пізнавального туризму – наявність історико-культурних туристичних ресурсів.

Наведемо, на нашу думку, одне з найбільш вдалих визначень, запропоноване дослідницею А. В. Жупаненко: «Історико-культурні туристичні ресурси – це сукупність створених у процесі історичного розвитку пам'яток матеріальної і духовної культури, які є об'єктами туристського інтересу. До групи історико-культурних туристичних ресурсів належать пам'ятки історії та архітектури, унікальні звичаї, обряди тощо» (Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону, 2016, с. 93).

Таким чином, потенційні території для організації культурно-пізнавального туризму повинні відзначатися значною кількістю унікальних пам'яток історії та архітектури, мистецтва, культури, а також природних особливостей, специфікою сучасного життя народу.

У Черкаському регіоні наявна велика кількість об'єктів матеріальної та духовної культури, він відзначається цінною історико-культурною спадщиною. В області працює багато установ культури і мистецтва, привабливих для туристів, основними можна вважати наступні:

- обласний музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка;
- обласна філармонія;
- 759 бібліотек;
- 44 державних та 288 громадських музеїв;
- Шевченківський національний заповідник у м. Канів;
- Національний історико-культурний заповідник «Чигирин».

Найбільш привабливими для шанувальників культурно-пізнавального туризму є чотири державні історико-культурні заповідники:

- Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник;
- Кам'янський державний історико-культурний заповідник;
- Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів»;
- Державний історико-культурний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка».

Найбільш відвідуваним місцем у Черкаській області є Дендрологічний парк «Софіївка», або Софіївський парк у м. Умань, у 2007 р. його було названо одним із семи чудес України. Ця пам'ятка садово-паркового мистецтва кінця 18-го ст. щорічно приваблює приблизно 500 тис. туристів не лише з усієї України, а й з інших країн.

Парк заснував у 1796 р. граф Станіслав Потоцький на честь своєї дружини грекині Софії. Парк «Софіївка» був занесений до Державного реєстру національного культурного надбання як музей природи і садово-паркового мистецтва.

У парковій архітектурі чітко простежується запозичення поем Гомера «Іліада» та «Одіссея». У центральній частині парку відображені сюжети з міфології Стародавньої Греції та Риму, а деякі його частини мають назви, які були запозичені з давньогрецької та давноримської міфології, наприклад «Площа зборів», «Тераса Муз» та ін. На території пам'ятки садово-паркового мистецтва знаходиться багато скульптур давньогрецьких богів: Венери, Гермеса, Паріса, Орфея, Купідона, Аполлона, давньогрецького поета Еврипіда, а також мислителів і філософів Сократа, Аристотеля.

Останніми роками наукові працівники «Софіївки» доволі багато зробили для дослідження історії спорудження парку, встановлення та відновлення назв окремих паркових композицій та об'єктів, які були забуті та загублені за попередні роки,

зокрема таких, як острів Ітака, грот Поліфема, а також річок: Лета, Ахеронт, Мнімосіма, Флегетон та ін. По-новому зазначається місце, де знаходиться річка Стікс.

Окрім історично-культурної складової, парк відзначається також багатими природними ресурсами, нині тут росте приблизно 2000 видів дерев та кущів. Особливо привабливо виглядає парк навесні, коли починає квітнути рослинність, і восени, тоді ж спостерігається пік відвідування пам'ятки туристами.

На території парку «Софіївка» відвідувачам надаються такі послуги: організація екскурсій, пропонується література та сувеніри, а також готель для тих туристів, хто спланував залишитися в місті. Екскурсії за бажанням гостей можуть проводитися українською, російською, англійською, польською, французькою та німецькою мовами. Останніми роками завершено будівництво науково-лабораторного корпусу, в якому розміщено сучасний тризірковий готель «Софіївський».

Зауважимо, що останнім часом в Умані активно розвивається інфраструктура з метою задоволення потреб найвибагливіших туристів. Наразі в місті наявна велика кількість готелів, хостелів і ресторанів, які пропонуть мандрівникам свої послуги.

Ще один туристичний об'єкт, що приваблює щороку туристів з усього світу на Черкащину, – могила цадика Рабі Нахмана (Брацлавського) в Умані. Цей вид туризму, безперечно, належить до паломницького туризму, тотожного релігійному.

Підтримуємо думку Д. Й. Приймак, що паломництво стає тим системотворчим, культуротворчим, духовним епіцентром, який допомагає визначити туристичну діяльність не лише в рамках її функціональної прагматики, що вже зазначається дефініцією «релігійний туризм», а в рамках культурної цілісності, системних уявлень туристичного простору як єдності функцій дії, події, тобто образної презентаційної діяльності людини, а також стану і поведінки (Приймак Д. Й., 2015, с. 151).

Таким чином, вважаємо паломництво одним із проявів культурно-пізнавального туризму.

Останнім часом могила цадика Рабі Нахмана (Брацлавського) в Умані як туристичний об'єкт все більше приваблює десятки тисяч паломників-хасидів з усього світу: «Так, найбільша кількість паломників з усього світу приїжджає до м. Умань Черкаської області на могилу цадика Нахмана (≈ 30 тис. паломників у 2017 р.) на свято Рош А-Шана, і з кожним роком кількість паломників збільшується на 5–7 %» (Чепурда Г. М., 2018, с. 282). Хасиди приїждять в Умань, здебільшого у вересні, цілими родинами. Паломники вважають, що якщо зустріти Новий рік біля могили цадика Нахмана, то наступний рік буде для них щасливим.

Варто зазначити, що розвитку паломницького туризму в Умані перешкоджає відсутність аеропорту, а також доволі нерозвинена інфраструктура. Паломники змушені добиратися до Умані з аеропортів Києва або Одеси. Ще однією проблемою для хасидів-паломників є проживання в Умані, оскільки в місті немає достатньої кількості зручних і недорогих готелів, а наявні пропонують занадто високу ціну на проживання. Незважаючи на визначені проблеми, паломництво хасидів в Україні регулюється на державному рівні. Зокрема, у 1994 р. за Указом Президента України «Про створення Історико-культурного центру в місті Умані Черкаської області» створено на місці поховання цадика Нахмана Історико-культурний центр.

Таким чином, м. Умань має значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму. Привабленню туристів як з України, так і з інших країн сприятиме розвиток інфраструктури.

Зауважимо, що не лише м. Умань у Черкаському регіоні має об'єкти культурно-пізнавального туризму. Ще одним із потужних культурно-історичних осередків

Черкащини є Національний історико-культурний заповідник «Чигирин» у Чигиринському районі.

Заповідник розташований на території міста Чигирин, а також сіл Суботів, Медведівка, Стецівка. Шанувальникам культурно-пізнавального туризму пропонується відвідати понад 30 пам'яток історії, архітектури, археології та етнографії. До складу заповідника входить п'ять музеїв: музей Богдана Хмельницького в Чигирині, музей археології НІКЗ «Чигирин», Суботівський історичний музей, Медведівський краєзнавчий музей, а також Етнографічний музей «Українська хата кінця ХІХ – початку ХХ ст.» у селі Стецівка. Найпривабливіший історико-культурний об'єкт – масток Богдана Хмельницького у с. Суботів.

Зазначимо, що на сьогодні Національний історико-культурний заповідник «Чигирин» відвідують переважно туристи з усіх регіонів України, а найбільша кількість мандрівників припадає на релігійні свята або на проведення різноманітних фестивалей, зокрема етнографічних. Так, протягом 2018 р. туристичні об'єкти заповідника відвідало більше 126 тисяч осіб.

Висновки. Таким чином, Черкаський регіон має значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму, зважаючи на наявність туристичних ресурсів. Залученню більшої кількості туристів сприятиме розвиток інфраструктури регіону, надання більш якісних послуг вибагливим іноземним мандрівникам, а також державна підтримка і державне регулювання туристичної галузі.

Привернувши увагу гостей до культурно-історичних цінностей, доцільно розробити нові тури з урахуванням потреб і побажань шанувальників культурно-пізнавального туризму. Водночас розвиток туристичної галузі в Черкаському регіоні сприятиме збереженню, реставрації та популяризації культурно-історичних пам'яток.

Список посилань

Бейдик, О. (2001). *Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування*. Київ: Альтерпрес.

Герасименко, В. Г. (ред.). (2016). *Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія*. Одеса: ОНЕУ.

Кифяк, В. Ф. (2003). *Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб.* Чернівці: Книги-XXI.

Кляп, М. П., та Шандор, Ф. Ф. (2011). *Сучасні різновиди туризму*. Київ: Знання.

Кузьмук, О. *Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності*. Взято з https://tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm (дата звернення: 12.04.2020).

Максанова, Л. Б., та Бураева, О. В. *Живая традиционная культура как фактор устойчивого развития туризма*. Взято з http://tourlib.net/statti_tourism/maksanova.htm (дата звернення: 12.04.2020).

Мальська, М. П. та ін. (2012). *Країнознавство: теорія та практика: підручник*. Київ: Центр учбової літератури. Взято з <http://194.44.152.155/elib/local/sk768935.pdf> (дата звернення: 13.04.2020).

Орлова, М. Л. (2009). *Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області)* (Дис... канд. геогр. наук: 11.00.02). Одеса.

Поливач, К. А. (2012). *Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України*. Київ: Ін-т географії НАН України.

Приймак, Д. Й. (2015). Релігійне паломництво як фактор розвитку сучасного туризму. *Гілея: науковий вісник*: зб. наук. праць, 100, 149-152.

Стратегія розвитку Черкаської області до 2020 року. Взято з <http://ck-oda.gov.ua/docs/2018/03012018.pdf> (дата звернення: 12.04.2020).

Цюрупа, М. В. (2004). Осмислення феномену туризму в європейській історико-філософській традиції. В *Філософія туризму*. Київ: Кондор, 22-44.

Чепурда, Г. М. (2018). Сентиментальний туризм та збереження культурної самобутності: шляхами єврейських містечок України. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання*: матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Черкаси, 22–23 берез. 2018 р.): у 2 т. / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 281-287.

References

- Beydyk, O. (2001). *Recreational tourism resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning*. Kyiv: Alterpres. [in Ukrainian].
- Chepurda, H. M. (2018). Sentimental tourism and preservation of cultural identity: through the Jewish towns of Ukraine. *Tourism and hotel and restaurant business in Ukraine: problems of development and regulation: proc. of IX Int. sci.-pract. conf., (Cherkasy, 22–23 March, 2018), in 2 vol.* / Ministry of education and science of Ukraine, CSTU. Cherkasy: Publisher Chabanenko Yu. A., 281-287. [in Ukrainian].
- Herasymenko V. H. (Ed.). (2016). *Assessment of tourism and recreational potential of the region*: monograph. Odesa: ONEU. [in Ukrainian].
- Klyap, M. P., & Shandor, F. F. (2011). *Modern types of tourism*. Kyiv: Znannya. [in Ukrainian].
- Kuz'muk, O. *Cultural tourism as a tool for forming national identity*. Retrieved from https://tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm (date of reference: 12.04.2020).
- Kyfyak, V. F. (2003). *Organization of tourist activities in Ukraine*: tutorial. Chernivtsi: Knyhy-XXI. [in Ukrainian].
- Maksanova, L. B., & Buraeva, O. V. *Live traditional culture as a factor of sustainable tourism development*. Retrieved from http://tourlib.net/statti_tourism/maksanova.htm (date of reference: 12.04.2020).
- Mal'ska, M. P. et al. (2012). *Regional studies: Theory and practice*: tutorial. Kyiv: Tsentru uchbovoyi literatury. Retrieved from <http://194.44.152.155/elib/local/sk768935.pdf> (date of reference: 13.04.2020).
- Orlova, M. L. (2009). *Ethnic tourism regional resources: socio-geographical assessment (based on Odessa region materials)* (Ph.D. dissertation in Geographical Sciences: 11.00.02). Odesa. [in Ukrainian].
- Polyvach, K. A. (2012). *Cultural heritage and its influence on the regions development of Ukraine*. Kyiv: In-t heohrafii NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
- Pryymak, D. Y. (2015). Religious pilgrimage as a factor in the development of modern tourism. *Hileya: naukovyi visnyk*: coll. of sci. papers, 100, 149-152. [in Ukrainian].
- Strategy of the development of Cherkasy region till 2020. Retrieved from <http://ck-oda.gov.ua/docs/2018/03012018.pdf> (date of reference: 12.04.2020).
- Tsyurupa, M. V. (2004). Understanding of the phenomenon of tourism in the European historical and philosophical tradition. In *Philosophy of tourism*. Kyiv: Kondor, 22-44. [in Ukrainian].

O. G. Shestel, T. P. Lytvyn

PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF CULTURAL AND EDUCATIONAL TOURISM IN CHERKASY REGION

The prospects for the development of cultural and educational tourism in Cherkasy region are analyzed in the paper.

The relevance of the study is explained by insufficient coverage of the issue of cultural and educational tourism in Cherkasy region in scientific literature. It should be noted that cultural and educational tourism is increasingly attracting tourists, because Cherkasy region is a region where travelers can not only meet the needs of recreation, using recreational areas, but also develop intellectually and spiritually, visiting numerous cultural and historical sites.

The purpose of the study is to identify specific historical and cultural regions that are the reason of cultural and educational tourism.

In order to achieve this goal, the following tasks must be fulfilled: to determine the prospects for the development of cultural and educational tourism; to analyze issues of tourists' motivation to visit a cultural and historical site; to determine the specific cultural and historical traditions of Cherkasy region; to feature the prospects for solving these problems.

To achieve the goal, the following research methods have been used: systematization of scientific literature and theoretical analysis to determine the state and theoretical justification of the prospects for the development of cultural and educational tourism in Cherkasy region, methods of empirical research: observation, comparison, generalization.

In the course of writing the article, it is proved that cultural and educational tourism is an active way to study the culture and history of the people. Potential tourists may be interested in historical, cultural, architectural monuments, as well as religious sites of Cherkasy region. It should be noted that there are many monuments of material and spiritual culture in the studied region, which attract tourists not only from all over Ukraine but also from other countries. Unfortunately, not all of them are in good condition. Thus, Cherkasy region has a significant cultural, historical, economic, educational potential for the development of cultural and educational tourism.

The article proves that Cherkasy region has a considerable potential for the introduction of cultural and educational tours, given the available resources. The restoration of cultural and historical sites and the development of tourism infrastructure will contribute to increasing the number of tourists.

Keywords: *cultural and educational tourism, culture, ethnic heritage, tourism infrastructure, cultural heritage sites, tourism potential.*

Статтю подано до редакції 18.08.2020